Amundsenvillaen i Ny-Ålesund

Tilbakeføring og restaurering 2009 – 2011

Oppsummering av prosessen og arkiv- og litteraturundersøkelsene
Sluttrapport prosjektleder

Bodil Johanne Paulsen, rådgiver i Kings Bay AS 2006-2011
Prosjektleder for tilbakeføring og restaurering av Amundsenvillan

Linoleum i Amundsenvillaen, Bodil Paulsen

Innholdfortegnelse

Innholdfortegnelse 2

Innledning 3

Medvirkende i prosjektet 4

Styret i Kings Bay AS 4

Riksantikvaren 4

Kings Bay AS sin stab 4

Kompetansegruppe 4

Restaureringsarkitekt og fargeanalytiker 4

Konserveringstekniker 4

Entreprenør 4

Sponsorgruppe og sponsorer 4

Bygningshistorien 5

Tidlige undersøkelser og rapporter 8

Arbeidets gang 9

Dekoren vi fant og ikke fant… 9

Arkiv-, database og litteraturundersøkelsene 10

Produsent 10

Tegninger, bruk og ombygginger 10

Bilder 10

Dekor 11

Kan man gjøre mer? 12

Kilder 12

Innledning

Kings Bay AS er et selskap med kort hukommelse. Siden ansatte i Kings Bay AS bare kan bli i fire år av gangen (tidligere fem år) vil alltid kunnskapsoverføring være en utfordring. Denne oppsummeringen er mitt bidrag til å forlenge denne hukommelsen.

Amundsenvillaprosjektet startet på en måte allerede da man fant dekoren på veggene i første etasje i 2001/2002. Visjonen om at huset kunne gjøres om til et minnesmerke over Roald Amundsen og hans ekspedisjoner ble da født.

Ut fra de første undersøkelsene ble det laget en rapport fra arbeidene som ble utført i januar 2004 da dekorasjonene ble nødkonservert og midlertidig kledd inn. Senere ble det også utarbeidet en prosjektplan som beskrev hva prosjektet skulle bestå av sammen med et grovt kostnadsestimat.

Når det i 2007/2008 ble kjent at det skulle være et Nansen Amundsen jubileum i 2011 skjøt prosjektet for alvor fart og prosjekteringsarbeidet ble satt i gang vinter/vår 2009, selv uten at prosjektet var fullfinansiert. Kings Bay AS hadde stor tro på at det var bedrifter som var interessert i å sponse prosjektet og forskutterte midler i startfasen.

Prosjektet er en suksess både med hensyn til kvalitet på tilbakeføringen og arbeidet med å innhente sponsorer. Kings Bay AS har hatt ansvaret for det største tilbakeføringsprosjektet på Svalbard og har høstet stor anerkjennelse for dette.

Vind og snø, Bodil Paulsen

Medvirkende i prosjektet

Helt siden dekoren ble avdekket var det et omforent ønske fra Kings Bay AS, Riksantikvaren og Miljøvernavdelingen hos Sysselmannen at første etasje i Amundsenvillaen måtte tilbakeføres og restaureres med hensyn til disse. Siden en finansiering av et slikt prosjekt ikke var til stede på den tiden valgte KB å kle dekoren inn i påvente av en økonomisk avklaring. Etasjen ble benyttet som leilighet fra 2005 til 2009. Prosjektet begynte å røre på seg igjen da det ble klart at Nansen og Amundsen skulle hedres med et jubileum i 2011.

Styret i Kings Bay AS

Styret vedtok å gå i gang med prosjektet selv om det ikke var fullfinansiert. Styret og styreleder har gjort en formidabel innsats med å finne de riktige sponsorene slik at resultatet fikk den kvaliteten som det var behov for.

Riksantikvaren

Riksantikvaren har vært pådriver i prosjektet helt siden starten, har fått laget en prosjektplan og deltatt i kompetansegruppa for prosjektet.

Kings Bay AS sin stab

Arbeidet med å finne en godt fungerende arbeidsform for prosjektet startet høsten 2008. For at prosjektet skulle få nok fokus ble det bestemt at rådgiveren i Kings Bay AS skulle ha prosjektlederansvar. Med et så stort prosjekt var det viktig for Kings Bay AS at den som skulle ha oversikten var til stede gjennom hele prosjektet. Direktørene Oddvar Midtkandal og Roger Jakobsen var begge sterkt involvert. Andre i Kings Bay AS sin stab som har vært involvert er driftslederne Rune Drange, Steinar Grimsmo og Arnt Inge Nesset, kontorsjefene Terje Tellefsen og Knut Erik Hanssen samt Kings Bay AS' håndverkere.

Kompetansegruppe

Det ble dannet en kompetansegruppe med kvalitetssikring av den kulturminnefaglige delen av prosjekt som oppgave. Referansegruppen har vært sammensatt av Susan Barr, seniorrådgiver hos Riksantikvaren, Egil Murud, kulturvernsjef i Nordland fylkeskommune og styremedlem i Kings Bay AS og Siri Hoem byantikvar og den gang kulturminnerådgiver hos Sysselmannen på Svalbard. De har vært viktige medspiller for prosjektleder i valg av metoder og utseende for å komme frem til et best mulig resultat.

Restaureringsarkitekt og fargeanalytiker

BOARCH arkitekter as ved Gisle Jakhelln ble engasjert som restaureringsarkitekt og startet sitt arbeid i august 2009. Jens Treider var underkonsulent når det gjaldt fargearkeologi.

Konserveringstekniker

Våren 2009 ble det jobbet med å finne noen som kunne konservere den eventuelle dekoren man ville finne når veggene i huset ble avdekket. Nordland fylkeskommune var villig til å låne ut sin tekniske konservator Heinz Jürgen Kusch til prosjektet. Heinz Jürgen Kusch har også hatt hjelp av to studenter til å utføre det nitide arbeidet med å konservere panel i tak og på vegger i de to dekorerte rommene.

Entreprenør

Børset & Bjerkset Entreprenør AS ble engasjert i mai 2010 og overtagelsen skjedde i november samme år.

Sponsorgruppe og sponsorer

Dette prosjektet hadde ikke kunnet vært gjennomført med samme kvalitet hvis ikke Kings Bay AS hadde skaffet eksterne sponsorer. Sponsorgruppen besto av Knut Ore, Finn Bergersen Jr., Jørgen Rostrup og Sven Ole Fagernæs.
Sponsorene har vært: Conoco Philips, Telenor, Utenriksdepartementet, Svalbards miljøvernfond, Barlindhaug, Kongsberggruppen og Stiftelsen UNI.

Bygningshistorien

Bygningen ble reist som en av de første på stedet i 1918 og skulle være sommerbolig for direktørene i Kings Bay Kull Comp. A/S. Bygningen inneholdt kjøkken og spisestue slik at direktørene opprettholdt klasseskillet ved å spise for seg selv.

Under sine to ekspedisjoner mot Nordpolen med utgangspunkt i Ny-Ålesund, ble Roald Amundsen og noen av hans medreisende innkvartert i Villaen, derav navnet Amundsenvillaen.

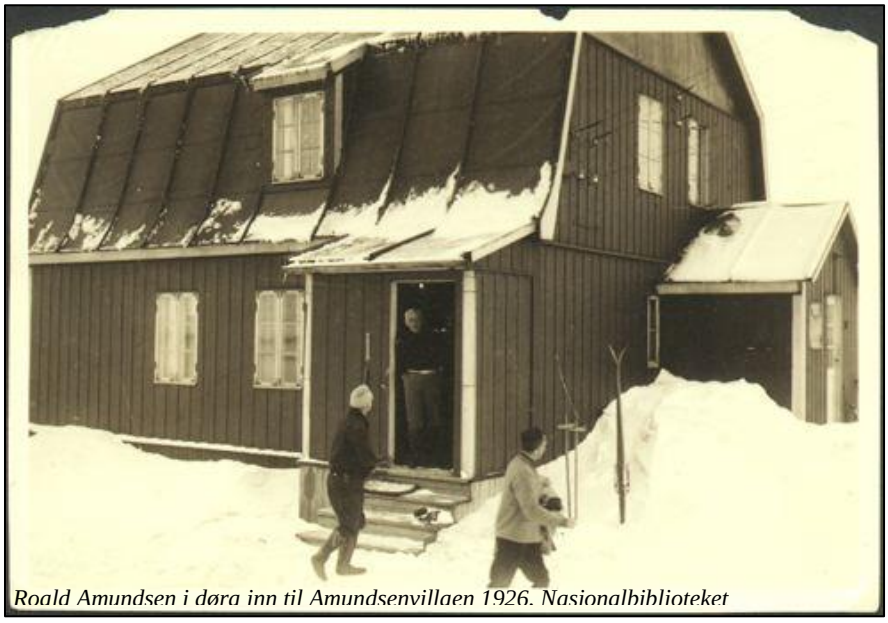

Roald Amundsen i døra inn til Amundsenvillaen 1926. Nasjonalbiblioteket

Bygningen var direktørbolig frem til stengingen av Kings Bay gruvene i 1929. I 1933 kjøpte Staten alle aksjene i KBKC og i 1936 ble Laura Borgen oppfordret til å starte hotelldrift i Kings Bay. KBKC ga Borgen rett til å bruke hus og inventar i Ny-Ålesund og etter hvert ble aksjeselskapet Nordpolhotellet A/S opprettet.

*Nordpolhotellets besetning, trolig sommeren 1938, **Robert Drevon**, Norsk polarinstitutt*

Sannsynligvis dekoratøren

Amundsenvillaen ble trolig i den første tiden med hotelldrift brukt som innkvartering for turister og vitenskapsmenn, men ble sommeren 1938 gjort om til Nordpol Bar. Sommeren 1938 ble det engasjert 11 personer som skulle drive hotellet og utføre innrednings- og oppussingsarbeider. Det er sterke indisier for at det var denne sommeren vegger og tak i første etasje ble dekorert.

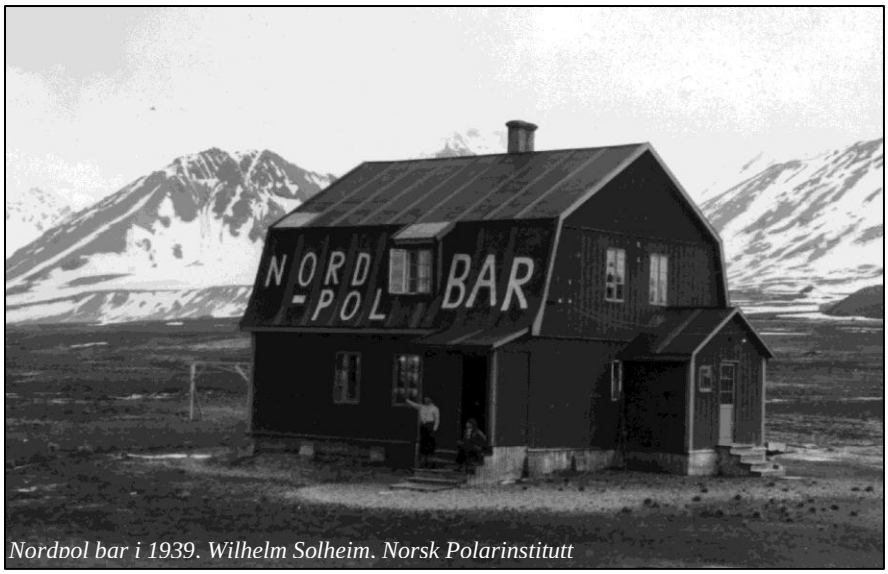

Nordpol bar i 1939. Wilhelm Solheim, Norsk Polarinstitutt

Under innvielsesmiddagen for Nordpolhotellet i september 1939 (bygningen med samme navn i dagens Ny-Ålesund) fikk man beskjed at Tyskland hadde invadert Polen. Kort tid etter fikk alle gjester på hotellet ordre om å reise hjem.

Ny-Ålesund ble evakuert under krigen og etter krigen ble Nordpol Bar fortsatt benyttet som bar ifølge Edel Andresen bosatt i NÅ fra 1945 til 1948, som bare beskrev villaen som «Baren». Andre etasje ble trolig benyttet som funksjonærbolig.

Etter hvert ble det behov for å ha flere familieboliger og Villaen ble trolig bygd om første gang i 1956. Bildet under er tatt sommeren 1956 som viser at det pågår bygningsarbeider.

Amundsenvillaen i 1956, Jan P. Strijbos

Amundsenvillaen på slutten av 50-tallet, Kings Bay AS' arkiv

Villaen ble igjen bygget om i 1966 når ESRO inntok byen og laget første etasje om til sykestue og andre etasje ble bolig for sykepleier.

Villaen mellom 1966 og 2009, Norsk polarinstitutt

Kings Bay AS' administrasjon flyttet til Ny-Ålesund i begynnelsen av 1990-tallet og andre etasje i villaen ble igjen direktørbolig til ca. år 2000. Amundsenvillaen beholdt da sin nye planløsning frem til da sykestua flyttet til Servicebygget og første etasje igjen ble gjort om til leilighet

Tidlige undersøkelser og rapporter

Det ble funnet dekor på et par vegger i 1. etasje i Amundsenvillaen etter at sykestua ble flyttet til servicebygget i 2000 og man skulle gå i gang med å gjøre etasjen om til leilighet i 2001/2002. Renoveringen ble stanset og etter hvert ble Jon Brenne fra NIKU engasjert og kom i januar 2004 for å gjøre undersøkelser. Da var to motiv synlig.

Jon Brennes arbeid ble gjort rede for i rapporten. «Svalbard. Ny-Ålesund, «Amundsenvilaen», Undersøkelser og nødkonservering av malt veggdekor»,. 23. januar 2004. I denne rapporten redegjør Brenne for hvilke undersøkelser som ble gjort av dekoren og av bygningen samt konkluderte med at *«Amundsenvillaen har en usedvanlig høy kulturhistorisk verdi som kulturminne. Dette på grunn av tilknytningen til Roald Amundsen. Dekoren har begrenset verdi som kunstverk, men har meget høy kulturhistorisk verdi. Polarrelatert dekor av denne typen eksisterer knapt andre steder. Amundsenvillaen har et stort potensiale for å bli et aktivisert kulturminne.»*

De to motivene som først ble funnet i det blå rommet, Heinz J. Kusch

For at prosjektet med å tilbakeføre Villaen skulle komme videre bekostet Riksantikvaren en prosjektplan. Anne Cathrine Flyen forfattet denne rapporten; «Svalbard, Amundsenvillaen i Ny-Ålesund, Overordnet prosjektplan for restaurering og tilbakeføring», 30. november 2007. Her ble det gjort en skissering av nødvendige tiltak og en grov kostnadsramme for å utføre en total rehabilitering av Amundsenvillaen.

Begge rapportene har vært gode hjelpemidler i gjennomføringen av prosjektet.

Arbeidets gang

Arbeidet med å lage en oppdragsbeskrivelse for restaurerinsarkitekten ble satt i gang i januar 2009. Kings Bay AS sendte ut konkurransegrunnlaget til noen foretrukne arkitekter. KB fikk et tilbud på jobben fra BOARC arkitekter som man godtok. Arbeidet kunne ta til i august 2009.

Samtidig ble det avtalt med Nordlands fylkeskommune at Kings Bay AS kunne låne deres konserveringstekniker Heinz Jürgen Kusch, til å konservere dekoren som ble funnet. Kusch' første besøk i Ny-Ålesund var i juni 2009. Det var ved dette besøket at vegger og tak ble avdekket og dekoren i de tidligere rommene stue, kjøkken og soverom dukket frem. Det var spennende dager.

Puslespill, Bodil Paulsen

Det siste som ble avdekket var dekorert panel som var satt inn i et tildekket vindu i det tidligere soverommet, nå hall. Dekoren stammet fra motivet «Gjøa» som er satt sammen som puslespill på veggen der en sannsynligvis var malt.

Gisle Jakhelln var oppover flere ganger i løpet av høsten 2009, i september sammen med Jens Treider som gjorde fargeundersøkelser i villaen. I løpet av høsten 2009 og vinteren 2009/2010 ble det arbeidet med å lage tegninger og beskrivelser til et konkurransegrunnlag for bygningsarbeidene samtidig som det forgikk rivningsarbeider i Villaen. Etter en vurdering av de som leverte et tilbud ble Børset & Bjerkset Entreprenør AS valgt til å utføre jobben.

Bygningsarbeidet pågikk fra juni 2010 til november 2010. Noen malearbeider måtte utsettes til sommeren 2011.

Bygningsarkeologien og andre valg som ble tatt er beskrevet i rapport fra Gisle Jakhelln. Det samme gjelder rapport fra Heinz Kusch.

Amundsenvillaen ble offisielt åpnet etter tilbakeføringen 28. mai 2011.

Dekoren vi fant og ikke fant…

På museumsloftet i Ny-Ålesund hadde det ligget noen dekorerte panelbord som var blitt tatt vare på ved en tidligere renovering av Villaen. Disse var dekort med noen navn/bokstaver og med deler av skipet Gjøa.

Siden begge hadde blå bakgrunn antok man at de tilhørte det blå rommet og på de veggene som sannsynligvis hadde blitt revet. Det ble etter hvert konkludert med at Gjøa var plassert på høyre side av døren ut til hallen, Fram til venstre for døren ut i hallen og bokstavene på høyre side av døråpningen inn til spisestuen. Dette kom man frem til ved at et bilde av Fram viste at den var plassert ved siden av brannmuren i det blå rommet.

Gjøa ble, som sagt over, puslet sammen igjen og innfelt i det nye panelet som også navnene på fire av medlemmene fra flybåt ekspedisjonen i 1925 ble. Navnene var del av en kopi fra bautaen som var reist i Ny-Ålesund etter Amundsens ferd med N24 og N25 i 1925.

Fram visste vi hadde vært der i fra fotografier og film men det fantes ikke spor etter den. Det henger nå et fotografi av Fram på den originale plasseringen.

Arkiv-, database og litteraturundersøkelsene

Produsent
Det har ikke vært mulig å oppspore hvem som har vært produsent av elementhuset Amundsenvillaen. Det har derfor heller ikke vært mulig å finne originaltegningene for bygningen. Gisle Jakhelln forsøkte diverse kjente elementhusprodusenter men uten suksess.

I løpet av prosessen ble det funnet bilder fra Longyearbyen i 1918 som viser vintersjefens bolig som var helt lik Amundsenvillaen. Det finns ikke originale tegninger i Store Norske sine arkiv heller, men det er ikke undersøkt hos Statsarkivet. Det har etter tilbakeføringen kommet flere bilder i Svalbard Museums bildearkiv av huset i Longyearbyen.

Tegninger, bruk og ombygginger
Da prosjektet startet fantes ikke andre tegninger av Amundsenvillaen i Ny-Ålesund enn de Jon Brenne laget til sin rapport i 2004. Etter et dypdykk hos Statsarkivet i Tromsø fant vi to tegningssett som var av interesse. Ett var udatert og viste en skjematisk oversikt over rominndelingen i Villaen og det andre var oppmålingstegninger fra 1965, da ESRO skulle etablere seg i Ny-Ålesund.

Det udaterte tegningssettet var trolig fra før moderniseringen av Ny-Ålesund startet på slutten av 50-tallet og man skulle planlegge den videre utvikling av den eksisterende bygningsmassen. Det var flere av byens andre bygninger som var skissert på samme måte. Det som senere frem at denne skissen viste den opprinnelige planløsningen i Villaen.

Tegningssettet fra 1965 var en oppmålingstegning som viste hvordan Villaens planløsning etter ombyggingen til familieboliger. Tegningene viste at det hadde blitt etablert bad og kjøkken i begge etasjene, den nordlige inngangen var tatt bort og inngangen mot vest var utvidet, et takopplett var bygget mot sør i andre etasje og noen vegger var flyttet.

Bilder
Det er funnet ganske mange bilder av Villaen som viser bygningens utvikling og ut fra disse har vi klart å finne ut hovedperiodene i byggets historie. Bildene har kommet fra Kings Bay AS sitt eget arkiv, Nasjonalbiblioteket, Norsk Polarinstitutt, Svalbard museum og Sysselmannen på Svalbard.

Det ser ut til at Amundsenvillaens eksteriør var mer eller mindre uforandret frem til midten av 50-tallet. Det var først når vi ble gjort oppmerksomme på bildet i Jan P. Strijbos' bok at vi har dokumentasjon på at det foregikk endringsarbeider i Villaen sommeren 1956. Bildene fra vintersjefens bolig i Longyearbyen, som var identisk med Amundsenvillaen er også brukt som eksteriørreferanse.

Det er bare funnet 3 interiørbilder fra Amundsenvillaen fra før veggene ble tildekket. Disse er tatt av L. A. Grøndal og viser henholdsvis «Fram», «selfanger» og «Josephine Ford/Örnen». Det finnes også en liten film fra 1953-54 (NP) som viser veggdekorasjonene i det blå rommet og noe eksteriør.

Utsnitt fra 8 mm film 1953/54, Norsk Polarinstitutt

Dekor

Det som har vært det største mysteriet i Amundsenvillaen er hvem som har malt dekoren på vegger og i tak og når dette ble gjort. Det er til nå fremsatt 3 teorier.

Teori 1:

Denne teorien ble fremsatt av Fred Goldberg, svensk polarentusiast, i 2004.
*Finn Malmgren och hans artistiske talanger. Dessa var ganska kända och det finns skrivet någonstans att det var Malmgren och Odd Dahl som gjorde en kalender varje månad (*om bord på Maud*). Jag har kopior på ett 15-tal av dessa och det var lätt att se vilka som Finn Malmgren gjort. Dahl textade «söndag»med ø och Malmgren med ö. Att det var Malmgren som gjort bilderna i Ny-Ålesund fikk jag veta av hans fästmö Anna Nordenskjöld som besökte Ny-Ålesund i 1965, om jag inte minns fel. De höll då på att renovera huset och satte upp skivor för at täcka den gamla "nedkladdade" väggen. Hon såg omedelbart att det var han som gjort målningarna men tyvärrvar hon mucket blyg och tillbakadragen och sa aldrig till någon vad hon visste. Mer än så här kan jag inte berätta men jag hoppas det räcker för at övertyga dig.*

Teori 2:

Rommene ble dekorert når bygningen ble gjort om til Nordpol bar. Etter litt søking på Google etter personer som er nevn ulike steder og som befant seg i Ny-Ålesund på slutten av 30-tallet viste det seg at én Robert Drevon var illustratør. Drevon var i Ny-Ålesund sommeren 1938 noe som passer med tidspunktet for oppussing av Nordpolhotellet.

Teori 3:

Det røde rommet er malt av Drevon og det blå er malt av Malmgren. Dette siden maleteknikken i de to rommene en noe ulik. I det røde rommet er det bilder av fangstmannsliv mens i det blå rommet er det motiver fra polarekspedisjoner; Andree, Byrd, Norge, Italia og N24/N25.

Prosjektlederern holder selv en knapp på teori 2. Dette fordi:

- Ut i fra de nedtegnelsene som er gjort ser det ikke ut til at Malmgren hadde tid til å male dekorasjonene i Amundsenvillaen da han var opptatt med å gjøre værobservasjoner og motta værprognoser over radio før ekspedisjonene startet.
- D/S Lyngen er malt på veggen i det røde rommet og dette fartøyet startet ikke sin svalbardkarriere før i 1934.
- Hvis dekoren var malt i 1926 eller 1928 ville de trolig vært omtalt Polarårboken 1933 der et av kapitlene er om polarkunst. Malmgrens kalendertegninger fra Maudekspedisjonen er omtalt her samt kunstnere som oppholdt seg i Ny-Ålesund under nordpolekspedisjonene.
- Robert Drevon oppholdt seg i Ny-Ålesund sommeren 1938 som en av de som skulle pusse opp Nordpolhotellet. Drevon var i 1941 illustratør i boken «Friluftsliv».
- Et av motivene i det blå rommet er Italia som ikke var i Ny-Ålesund i før 1928, ergo måtte Malmgren malt hele det blå rommet i 1928 (se første punkt).
- Dekoren er av en slik type at den passer bedre inn i Nordpol bar enn i en direktørbolig (Kings Bay Kull Comp. A/S stanset driften første gangen i 1929).

Det som kan tale i mot teori 2 er:

- Finn Malmgrens forlovedes uttalelser til Fred Goldberg om at dette var Malmgrens strek.
- Dekoren i de to rommene er malt med noe ulike maleteknikker. Dette tror undertegnede skyldes at dekoren i det røde rommet er malt på «frihånd» mens i det blå rommet er det malt etter fotografier.
- I det svenske flagget på «Örnen» har man ikke malt inn den gule fargen. Siden det er en slags gul farge i det røde rommet mener noen at de to rommene er dekorert på forskjellige tidspunkt da denne gulfargen ikke ble benyttet i det blå rommet.

Kan man gjøre mer?

Ja, man kan lete videre for finne produsenten av bygningen og om hvorvidt Drevon var maleren av dekoren.

- Det kan letes i King Bay Kull Comp. A/S' og Store Norske Spitsbergen Kullkompani AS' arkiv hos Statsarkivet i Tromsø for å finne ordre på kjøp eller tegninger.
- Robert Drevons sønn Christian kan kontaktes for å få flere eksempler på farens tegninger.
- Kings Bay Veteranklubb kan kontaktes for å høre om noen har interiørbilder fra Villaen.
- Fred Goldberg kan kontaktes for å få tatt en titt på Malmgrens kalendertegninger.

Kilder

Bilder:
Kings Bay AS' bildearkiv
Norsk polarinstitutts bildearkiv
Svalbard museums bildearkiv
Nasjonalbibliotekets Roald Amundsen bildedatabase
Sysselmannen på Svalbard
L. A. Grøndal, 3 bilder

Film:
Norsk Polarinstitutt

Arkiv:
Statsarkivet i Tromsø
Kings Bay AS' arkiv

Skrevet:
Rolf Hanoa; 1993, Kings Bay Kull Comp. A/S 1917-1992, Fra gruvedrift til forskningsservice på Svalbard
Norsk polarklubb; Polarårboken 1933
Jan P. Strijbos; 1957, Svalbard : zwerftocht langs de koele stranden van Spitsbergen
Adolf Hoel; 1966-67, Svalbard. Svalbards historie 1596-1965
Gösta H. Liljequist; 1993, *High Latitudes - A History of Swedish Polar Travels and Research 1758-1980*
Troms Line news, 18.05.1990, Jan A. Brox, artikkel om hotelldriften på Svalbard og skipstransporten til og fra øygruppa

Takk til:
Fred Inge Presteng, Norsk Polarinstitutts bibliotek
Store Norske Spitsbergen kullkompani A/S som lette gjennom sine arkiver
Mats Carlsson-Lénart, svensk radioreporter
Edel Andresen; veteran jobbet i messa fra 1945-1949